

HALMAI TAMÁS: ISTEN PEREMÉN

A szakralitás esztétikája Iancu Laura költészetében

I. Bevezetés

Iancu Laura 1978-ban született a moldvai Magyarfaluban. Költő, író, néprajzkutató – és kisebbségi képviselőre is bátor értelmiségi. A középiskolát Csíkszeredában végezte el, s több diplomát szerzett Budapest, Pécs és Szeged egyetemén. Jelenlétét a kortársi literatúrában díjak, elismerések és szokatlan szeretet övezi. Hat verseskönyv, valamint egy-egy esszé-, próza- és drámakötet mellett etnográfusi gyűjtései-tanulmányai is mind komolyabb életművet alkotnak. Cs. Varga István szavaival: Iancu Laura „Nem csupán szerepet vállal, hanem feladatok sokaságából álló hivatást, küldetést teljesít. Erre egyetlen garancia: a hűség Istenhez és az örök eszmékhez.” (Cs. VARGA István: *A csángósors két költője: Lakatos Demeter és Iancu Laura*, Miskolci Keresztény Szemle, 2011/4)

Iancu Laura költészete úgy anakronisztikus, ahogy a tölgyfákban csobogó tenger vagy az izmok architektúrája egy szarvas nyakán. Nem korszerű, ahogy megszólal, mert időtlen, amiről beszél. Első kötetéről, a 2004-ben megjelent *Pár csángó szóról* írva fogalmazott így a recenzens, Kiss Judit Ágnes: „Szakít az archaikus nyelv-állapotot őrző csángó dialektussal, de nem szakít az archaikus lélekállapotot őrző csángósággal. Olyan témákat versel meg, amelyeket – néha azt érezzük – ma már említeni is anakronisztikus. Cseppet sem divatos módon mer beszélni hitről, áldozatról és önfeláldozásról. Alázatos szeretetet fejez ki a család (pl. az *Apa* és az *Anyám* című versben) és a szülőföld iránt (*Keleti magyar*), számára újszerű és megismételhetetlen a szerelem ereje. Műveiben meghatottan és az olvasó számára is meghatóan csodálkozik rá mindenre, jóra és rosszra az őt körülvevő világban. Mintha nem tudna semmiről, ami korábban megtörtént, ártatlanul, tudatlanul és öntudatlanul mer megírni mindent, ami megérinti.” (Kiss Judit Ágnes: *Elásott kincsek [Iancu Laura: Pár csángó szó]*, Magyar Napló, 2005/3)

Naiv népi vallásosság és modern művészeti energiák: kettős kötés, kettős kötődés szavatul a gondolat szépségéért és a beszéd szabadságáért Iancunál. Az induktív poézis töredékes-törmelékes alakzatai mögött a katolicitás jelképrendszerének archaikus tüneményei sejlenek föl. Világítanak. Pieldner Judit állapítja meg kritikájában: „Iancu Laura lírájának erőteljesen vallásos karakterét elsősorban a csángó katolicizmushoz való kötődésében kell keresnünk, ezt azonban átírja, személyessé formálja, illetve a Pilinszky lírájához hasonlóan – abból ihletődve – egzisztenciális alapélményként fogalmazza meg.” (PIELDNER Judit: *Sebköltészet [Iancu Lura: névtelen nap]*, Székelyföld, 2010/11)

Csángó örömhír, írhatnánk összegzően a költő eddigi munkásságáról. Két okból. Egyrészt, mert öröm a moldvai magyarság soraiból kikerült szerzőt üdvözölhetni irodalmunkban. Másrészt, mert Iancu Laura *metafizikus elégiaköltészete* evangéliumi üzeneteket hordoz. Pontosabban azokkal viaskodik. Keserves, kereszt-

vivő boldogság e líráé. Nincs egyéb vagyona, mint „a betűk boldog könnycseppjei” (Nagy Gáspár); s nincs más esélye, mint az írástudás kegyelme. Betűzzék bár a verssorokat esendő angyalok vagy bukott olvasók.

Saját szavával: „Sebköltészet” (*Te. Én.*) a Iancu Lauráé, ámde a szenvedés igéit a remény teológiája burkolja gyolcsba. Míg koronás fények nem érkeznek végső gyógyírül: „majd kinövöd / az elbukó nap szokását / egyszer örökre fenn maradsz / a Fa korpuszát / koronázod” (*Glória*).

II. Közelítés

Iancu mélyen személyes, gyötrelmesen szenvedélyes lírája nem sokat törődik a költészeti korszellemmel. Expresszíven tördelt, többségükben központozás nélküli szabadverseiben zaklatott alanyiség, panaszos vallomás fejlík ki, az áldozati beszéd megannyi alakváltozata. Istentől és a szerelemtől elhagyatva lenni, egyszersmind Istent is, a szerelmet is szüntelen fáradtsággal keresni-szólongatni: ebből a lírai alapállásból bomlik ki ez a költői világ. A halálos kétségbeesés és a szorongató hit ketettségében a párkapcsolat keserveit a teodicea síkján értelmezi, a rejtőzködő Isten elől pedig olykor szinte elrejtőzni vágnék a versek beszélője. Árvasága ontológiai indokú, otthontalansága köznapi gyökerű – félelmei közös félelmeink. Ughy Szabina ezt az olvasástapasztalatot így összegezte: „Nyelvhasználatának egyik jellegzetesége, hogy a költészet örök témáit töredékes szókapcsolatokba, mondatokba sűríti. Ezek a részletek sokszor nem is a logika, hanem inkább a képzelet és az akarat által illeszthetők össze, többségükben mégis működnek. A különbség bizonyos témákban sokszor csak rezzenésnyi. Helyenként nehezen állapítható meg például, hogy az Istenről vagy a férfiről beszél-e, mivel a lírai én ugyanúgy a kiszolgáltatottság mélyen gyökerező, már-már alapállapotként működő érzését jeleníti meg.” (UGHY Szabina: *Kaleidoszkóp-költészet [Iancu Laura: névtelen nap]*, Hittel, 2010/6)

A töredékes-indulatos versbeszéd rendszerint kihagyásos tömörséggel, aszszociatív képalkotással, a látomásos népiesség *emlékezetével* mutat vissza művészi előzményekre: a – merészségében neoavantgárd ihletésű, irányában archaizálóan klasszicista – alaktan Nagy László, Kányádi Sándor, Nagy Gáspár formakincséből merít, miközben a képanyag és az élményvilág Hervay Gizelláig, Pilinszky Jánosig s – különösen az anya-versekben – József Attiláig nyúl vissza. Az *Amíg kabátot cserél Isten* című kötet kapcsán írta Szabó P. Katalin: „Iancu Laura katolicizmusa Rónay György, Pilinszky János vagy Péntek Imre vallásosságával rokon, de attól mégis nagyon távoli, hiszen lírájának női szubjektuma nem tehető zárójelbe. Költeményeiben egy érzékeny és kivételesen művelt női én szólal meg, egy olyan alak a magyar irodalomban, aki talán azokhoz a megragadó és kifinomult asszonyokhoz hasonlít, akik a középkorban az evangéliumokat másolták különböző kódexekbe. [...] Iancu Laura igazi humanistaként szólal meg ebben a kötetben, és olyan tartalmat

kínál az olvasóknak, mely női hangvételének köszönhetően szinte egyedülálló a vallásos magyar költészetben. Költményei apró kincsekhez hasonló imádságok. Megmutatja, mit jelent hitvallást tenni az irodalomban.” (SZABÓ P. Katalin: *Iancu Laura: Míg kabátot cserél Isten, Vigilia*, 2016/1)

III. Az Éjszaka a gyermek (2017) című kötetről

Iancu Laura ez idő szerint legfrissebb kötetének első, nagyobb részében öt ciklusban ad közre verseket; a második egység (*Kimenőcédulák*) naplószerűen, töredékes-töredelmes nyelven értelmezi újra a kimenőcédula nem irodalmi műfaját; a *Litania* pedig műfaji kísérletnek tűnik föl: száz év előtti történetet, egy fiúcska pappá válását dramatizálja.

A versek szakrális időtudata („Sötétedik – mindegy, hány óra van” [*Meg nem érkezik*]) teológiai vonzatot is magával hív: akárha egy *megváltás előtti* Isten lépne színre a fohászos szcenikában; oly sötétlő a versvilág, s oly kétségbeesett a versbeszéd alanya: „egy lépésre van az ég, és kegyetlen” (*Szemek*); „Üresen érkezik a vonat, / felszálló nincsen. / A hold csecsemőfényben. / Ilyen lehet a világvége” (*Fél, idő*), „Háborút lélegzem és / fázom a széllel” (*Szélben*); „fekete szívvel térdelünk” (*A vályogházból*).

A transzcendens remény horizontja a megközelíthetetlen túlvilág zónájába távolodik; a kreatúra nemcsak kételyeivel, de – égi kommunikációt áhító – kérdéseivel is magára marad: „Felhősödik, s az Isten / most éppen háttal van” (*Nádszálak*); „Árnyéktalan / déli harangszót hallok [...] a túlvilág nagyon messze van” (*Gondviselten*); „Úgy tudtam, a temetőben / csak éjjel laknak halottak. / Nappal aranyat mosnak az angyalok, / aranyba öltöztetik a mennyországot. [...] Születésünk másnak öröm, / s elmúlni is csak másban tud / létezésünk fájdalom. [...] Levegőt venni... Ennyi. / Ennyi dolgunk maradt” (*Dolgaink*).

A fájdalom és a hit ellentmondásait, a teodicea nagy hagyományú, de itt a személyiség mélyrétegeiben megélt dilemmáját legtisztábban talán az *Este a faluban* című sorozat 12. része viszi színre (e helyt a 11–12. résszel folytatódik az előző kötetbeli tízes ciklus): „Áruld el, miféle gyötrelmem / terem szerelmet, aztán háborút / fekete-fehér szívekben? [...] Szülni, hantolni éjjel-nappal / végzetes dolog, Istenem!”

A *Kinek a semmi a mindene* kötet (2012) apokrif életertét („Öntudatlan élni, akár a csalán” [*Szabadnap*]) e kontextusban a *Sárga kankalin* című vers írja tovább, alkalmasint a *mező liliomainak* evangéliumi példájából (Mt 6,28) merítve gyöngéd erőt: „Földiesen kellene írni, / ahogyan a földből eszem és iszom, / legalább a hideg / legyen hideg, / ha egyszer ezt írom. / Történhet jobb a kankalinlétnél? / A mezőt lakja, eső itatja, ég ruházza, / nem tudja magáról, hogy él, / sárga minden napja.”

Liturgikus beszédmodor és misztikus gondolatiság talál egymásra e kiadvány lapjain is. A nyitóverset érdemes egészében ideemelnünk. Az emlékezés tudatfolyama, a szerelmi tematika, a megszólító nyelvezet, a természeti képek, a mítoszias

szakralitás és a szorongó közérzet elegye jellegzetes Iancu Laura-verssé teszik a szöveget: „Eszembe jutott újból / a farkaskutya. Együtt találtuk, / akkor még rét volt, nem akácos / a Kuratura. Titkoltuk, / mintha szerelmet viseltünk volna. / Arcom pipacsvirág ma is, ha nézel, / itt is, a kietlen pokolba? / Mondanom kéne, miért szöktem hozzád, / mit remélek e másvilági úttól... / Menekülés, hogy lélegzem, / és utat ró vakon verő szívem. / Megyek veled füstben, lángösvényen. / Elgondolt lépéseink / farkasnyomokra vezetnek, halottak közé élők.” (*Harmadik nap a pokolban*)

A szerelmes sóvárgáson is spirituális ambíció sejlik át; ebben a versvilágban a hiányzó kedves is a *hazavárt ég* módján van távol: „Ködúton. Senkiföldjén. / Tudom, hogy megölelnél. / Fél percig hallgatnám szíved. / Ennyi az idő. A többi: rettenet” (*Füst*); „mintha / üres asztalunk / oltár lenne” (*Szentkép*); „Napszámosa vagyok a hiánynak [...] Akárhonnan is, ma este *ide* gyere haza” (*Leszáll a köd*).

A fentiekben összegzett olvasástapasztalatot erősítik a *Kimenőcédulák* rövidke darabjai is; az áldozati beszédhelyzet áldozatos vállalásával („*soha nem tudtam / mit kezdeni a reménnyel*” [71]), a gondolatokkal eltakart evidenciák aforisztikus fölismerésével („*igaza van annak / aki nem kérdez*” [73]) s az út, az utazás toposzának újolagos játékba hozásával („*néha visszatérek / valójában örökre elutaztam / – kimenőcédulák a rabságból –*” [76]).

A kötetet záró *Litánia* vegyes műfajú vállalkozás. Párbeszédekből s monológokból keveri ki hit, nyelv, magyarság bonyolult spirituális mixtúráját. Mit jelent a hit – s hányféleképpen lehet hinni? Mely nyelvek beszélnek Isten csöndjét? Ha családját elhagyta: megtalálhatja-e őket magasabb rend szerint az egyház ifjú embere? Mi a szerepe a papságnak ember és az Emberfia párbeszédében?

A közvetlen istenkapcsolat konfliktusos dicsérete egyfelől ez a miniatűr dráma: „Hogy akarsz hát Istennel szóba állni? *A szívemen keresztül.*” (83) – „*Én Jézus szemének hiszek.*” (87) Másfelől a szenvedéstől környékezett lélek vigasza: „»[...] Istent a bajban keresd! Sehol máshol nem találod meg!« És a jó? »A jót azt adja, fiam. De a bajban közel megy hozzád. Megfogja a kezéd.«” (86) És, végső soron, a teljes odaadás intim apoteózisa: „Imámban már nem kérek semmit. Csak arra várok, hogy Isten kérjen tőlem. Akármit.” (101)

IV. Zárszó és kitekintés

(KÖZÖSSÉG ÉS KÉPVISELET)

Közösségi, de nem képviseleti költészet a Iancu Lauráé. Mit értünk ezen? Hagyományosan a nemzeti (sors)kérdésekben megnyilvánuló, kollektív-vallomásos líranyelv a „képviseleti” jelzőt szokot kapni; joggal. A hatvanas–hetvenes évek egyik meghatározó paradigmájára (Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László művészetére) érvényesnek is tetszik ez a megállapítás: a hallgatók helyett is beszélni óhajtott – mégpedig az irodalom ünnepien kitüntetettnek vélt pozíciójából – versnyelvük.

HALMAI TAMÁS: ISTEN PEREMÉN

Iancu Laura költészete másképp közösségi, mert szelídebben személyes. Jól lehet immár fővárosi értelmiségiként látja el művészi és tudósi feladatait a szerző, a sokak nevében szólás hübrisze távol áll a politikumhoz túlságosan is tiszta természetétől. A moldvai magyarságnak nem vezetője, hanem segítője, ügyeiknek kutatója kíván lenni. Költőként azáltal, hogy a népi emlékezet kincseit leltározza alkotó-teremtő módon; etnográfusként pedig krónikás missziót vállalva: egy letűnőfélben lévő világról adnak hírt versei, gyűjtései, dolgozatai egyaránt.

Letűnőfélben? Míg szavakban – a Iancu Laura szavaiban is – él, nem tűnékeny a világ.

(CSÁNGÓ METAFIZIKA)

Középkorias, „szinkretista” vallásosság a moldvai magyaroké; népi hiedelmek és mágiás szokásrend jár ezzel együtt; s jellemző mód nem az egyén, hanem a közösség az istenhit szubjektuma.

A csángókat kevésbé a nemzeti/nemzetiségi, mint inkább a vallási identitás tartja össze. Az égi önazonosságnak ez a lelkülete származott át Iancu Laura költészetébe is. S vele az az istenkép, amely a Teremtőt elérhetetlenül távolinak, öntörvényűen szigorúnak hiszi. Aki nem *boldoggá* szereti az embert, hanem a természeti erőket felügyelve a *munka* rendjét biztosítja.

Iancu Laura költészete a panaszosan büntudatos magyar költői tradícióból is merít, de e moldvai metafizika alapvetéseiben is osztozik. Reflexeiben legalábbis. Mert a versek teológiai rétegzettségé bonyolultabb, bonyodalmasabb istenhitről tanúskodik. Kételyekkel teliről, felelősséget kiszabóról.

A Iancu-líra: istenkereső korpusz, áldozati tónusokkal.

(A MAGÁNY TEOLÓGIÁJA)

A fentiekből következik, hogy bár a szentség nyomait a szeretetben fürkészi, a büntudat, a magány és a szenvedés teológiája fejlík ki e lírában. (Simone Weil szigorú lelki-szellemi önfegyelmére s Pilinszky bűnbánó *gyónásverseire* emlékeztető módon.)

A köznapi istenhiány *mint epifánia* gyötrelmes-gyönyörű paradoxona tartja életre szólóan szép fogságban a versek figyelmét.

„Egy angyal szemével látja a világot, egy olyan »tisztá« angyal szemével, aki hátat fordít az Atyának” – írja Pilinszky Kafkáról. Iancu Laura versangyala *szemközt* áll Istennel, de alázatában lehunyja szemét. *Ezért* él sötétben.

Egy *gyermekangyal* keserédes lelkülete szól hozzánk Iancu Laura soraiból.

(POÉTIKA HELYETT: POÉZIS)

E költészet nem járt ki verstani iskolákat; beszédmodora más rendekhez igazodik, tartása más álmokhoz hű. Nem szóképeket szerkeszt műgonddal, hanem képzeteket enged szabadjára. (Egy kortárs *ars poetica* szavaival: „[...] ragyogjál, jelentés,

császár új ruhája, / te légy a forma, / te légy a forma” – TURI Tímea: *A költészet története*)

A lírahermeneutikai szigor azt állapíthatja meg: kötött formához folyamodván a költő verslábai olykor botladoznak, rímei tompák, képei közé klisék szüremkednek. Alaktani ügyetlenség volna? Inkább alaktannal nem törődő panaszos réműlet és réműlettel nem törődő fohászos bizalom. A mesék legkisebb leányának dilettantizmusa ez. Áldott és édes ártatlanság. Mert, ami a versírást illeti, Iancu Laura nem a techné, hanem a mágia birtokában van. Ne varázsfőzetet vagy sárkányszelídítést értsünk ezen. Hanem a hit *mint kérdezmód* művészi készségét. Költészetben innen, üveghegyen túl. Ahol a vers ostya a nyelven, s megbűvöli a gonoszt a jó. Iancu Laura versei, legfényesebb rétegekben, irodalmon túli szövegek.

Két-három soros miniatűrjei, kisszámú népdal-imitációja s tágasabban nyújtózkodó szabadversei élnek ugyan verstani eszközökkel, de nem poétikai bravúrokra törnek, hanem a poézis szentségét keresik. Líraian bölcs, inas mondatai misztikává emelik a literatúrát, s liturgiát bűvölnek az írásból-olvasásból.

(KILÉPŐPONTOK)

A kortárs keresztény költészet – mint *misztikus* líra – nem ölel föl nagy számban jelentős szerzőket. Mégsem mondhatjuk, hogy Iancu Laura a társtalanság terében alkotna. Vasadi Péter, Czigány György, Kalász Márton – s újabban Dobai Lili vagy Hegedűs Gyöngyi – művészete rokon irányokban teljesedett-teljesedik. (Profá-nabb hangsúlyokkal, de hasonlóan kérlelhetetlenül vesz részt dimenzióink fölmérésében, igazságaink megtisztításában például Tar Sándor, Krasznahorkai László, Tóth Krisztina epikája.) „[A] költészet és a misztika nyelvi struktúráinak konvertibilitása” (Alois M. HAAS: *Felemelkedés, alászállás, áttörés*, ford. GÖRFÖL Tibor) több irányból megerősített olvasástapasztalatunk.

A recepció által kevésbé vizsgált sajátosság, hogy némely pontokon Iancu Laura esztétikája mintegy kilép a moldvai/keresztény hitvilágból – akárha távoli hitrendszerek, idegen kultúrák, más világok és világképek ajánlatait venné fontolóra. (S kerül ezzel a holisztikus gondolat olyan szerzőinek váratlan közelébe, mint a költő Fodor Ákos vagy a dalköltő Müller Péter Sziámi.)

Példaképpen hadd utaljunk csak a *Kinek a semmi a mindene* kötet címre, mely a zen koanok paradoxonokat kedvezményező „logikájára” játszik rá; vagy az *Élet(fogytiglan)* című levél-esszékötet néhány szöveghelyére, amelyek – advaita szellemenben – a dualitás világképzetéből vezetnek ki, a kontrasztos anyagi valóság mögötti/fölötti egységtudat jegyében. Ezek *megvilágosodott* sugalmazása szerint az ember *egyszerre* polgára az időnek és az öröklétnek:

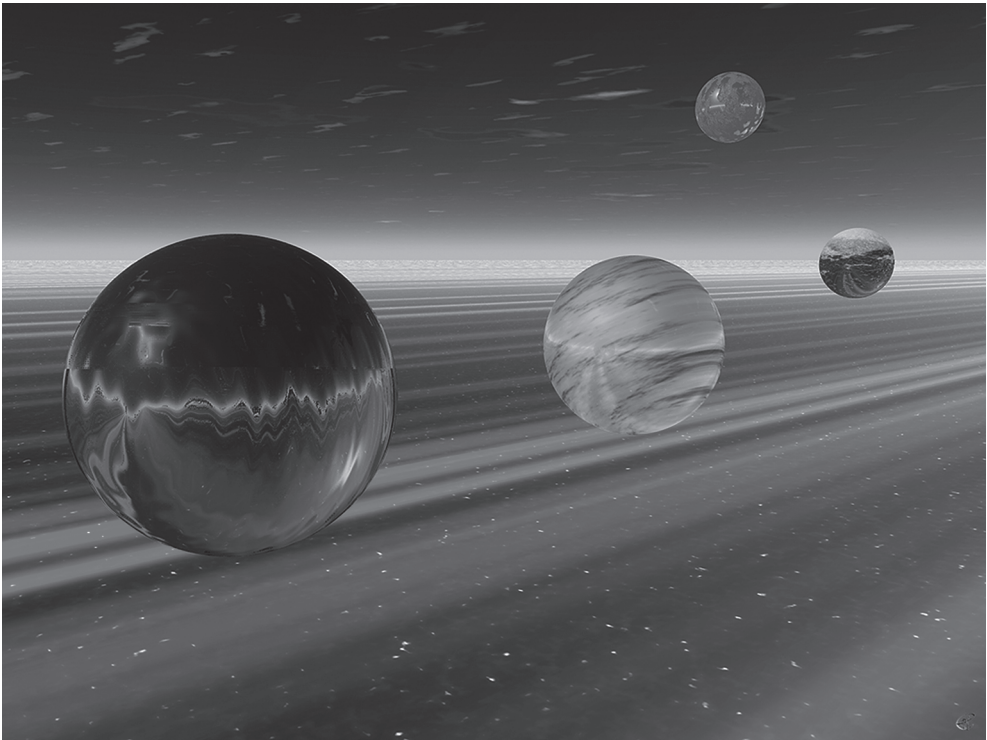
„[...] a múlandó mindenségben egyedül az ember halandó és halhatatlan.” (70) Jó és rossz atavisztikus ellentétpárjánál pedig igazabb a személyek szavatolta *egyedül* és a nem-kettősségben rejtező *szentség*:

„A mérce nem a jó–rossz, igaz–hamis. A mérce: te, én, mi vagyunk.” (71)

HALMAI TAMÁS: ISTEN PEREMÉN

„A jóra és a rosszra nem emlékszem vissza. Azóta tudom, hogy van fölöttük, van bennük egy harmadik: a szent.” (89) Komoly és komor költészet a Iancu Lauráé. De nem áradó pátosz, hanem tövises misztika teszi azzá. Hagyjuk, hogy megváltsanak bennünket sorai. (S inverz varázslatként: ne legyünk restek elevenné gyógyítani, éig olvasni ezt a sebzett lírát!) Hihetőleg nemcsak a moldvai magyarság egzisztál „peremlétben” (amint Iancu Laura azonos című, hiánypótló jelentőségű tanulmánykötete igazolja), de a Iancu-versek alanya se egyebütt: *Isten peremén* keresi helyét a világban.

Középpontok szegődnek mellénk, ha vele tartunk.

Csillagsztráda